

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

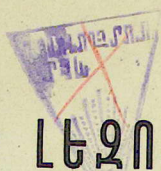
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՍՔԱՌՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ՎԵՐՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՔԱՂԱՌՈՒՍԱՇԽԱՏԱՎՈՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԻՆԵՏ

32

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒՆ

ՀԱՍԱԿԱՎՈՐՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ
ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

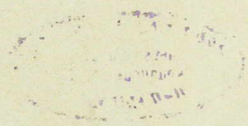
(ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ԹԵԶԻՍ-ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
1000

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

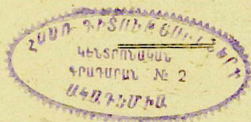

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՍԵՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԵՎՈՐ ՎԵՐՁՈՒԹՅՈՒՆ
ԳԱՂԱՌՈՒՍԱՇԽԱՏԱՎՈՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱՐԻՆԵՏ

491.99(07)
ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒՆ
ՀԱՍԱԿԱՎՈՐՆԵՐԻ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ
ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

A 393.6
(ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ԹԵԶԻՍ-ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ)

Հր. № 1277:

Գրառեսպար № 5074 (բ):

Տիրաժ 3000:

Պետերասի առաջին տպարան Վաղարշապատում:

Պատվեր № 56:

I. ՊԼԱՆԱՅԻՆ-ԾՐԱԳՐԱԿԱՆ

1. Հանրակրթարանների պարապմունքներին սխտեմը կոմպլեքսային ե՛կ վոչ առարկայական: Այդ պատճառով մայրենի լեզուն («Դեպի նոր կյանք»-ը և «Սորհրդային գյուղ»-ը սխալն հայերենի դասադիրք են) պետք է անցնել վորպես կոմպլեքսի մի մասը և վոչ անշատ՝ իբրև առանձին դիսցիպլին:

2. Դրանից բղխում է այն, վոր ուսուցիչը նախ և առաջ պիտի լավ ուսումնասիրած լինի ամբողջ ծրագիրը, պարզ պատկերացնի այդ ծրագրի պատկերի ամբողջականությունը և հիմնական դրույթը, վորպեսզի նա կարենա մայրենի լեզվի տեղն ու դերը վորոշել այդ ծրագրի ամբողջության մեջ, վորովհետև դրանով է պայմանավորված այն հանգամանքը, թե ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում հայերենից ինչը ինչ ծավալով և ինչ խորությամբ պետք է անցնել:

3. Այս բանը հնարավորություն կտա ուսուցչին կազմելու միայն հայերենի տարեկան պլանը—այնպես, վոր հայերենն իր ներքին ուրույն

ամբողջականութունն ու համակարգվածութունն ունենալով հանդերձ՝ նպաստի ամբողջ կոմպլեքսի խորացմանն ու յուրացմանը:

4. Սակայն բավական չե ամբողջ տարվա պլանն ունենալ: Պետք է տարեկան պլանը համաչափ և նպատակահարմար -- մեթոդապես -- բաշխել ըստ կոմպլեքսային թեմաների և չենթաթեմաների. այսինքն՝ կազմել ամբողջ տարեկան աշխատանքների որացուցային պլան:

5. Որացուցային պլանն էլ իր հերթին -- պարապմունք առ պարապմունք -- պետք է մանրամասնել: Ուսուցիչը նախքան դասարան մտնելը պետք է այդ ուղի դասը մեթոդապես մշակած լինի, ունենա այդ ժամվա պարապմունքի պլանը:

6. Պլանավորման այս ամբողջ աշխատանքի ժամանակ, սակայն, ուսուցիչը չպիտի բավականանա ծրագրով և դասագրքով, վորովհետև նախ՝ նրանք, -- մանավանդ ծրագիրը, վոր մոտ յերեք տարի առաջ է կազմվել, -- բավական հնացած են՝ այն յերևույթի հետևանքով, վոր մեզ մոտ կյանքն ավելի արագ տեմպով է զարգանում և փոփոխվում, քան վոր գրքերը կարենային այդ կանխատեսել և յետևիցը հասնել. յեղի՞րոդ՝ դասագիրքը միայն հայերենի համար է, ուստի քարտեզով, գրքով և լրագրով աշխատելու գիտելիքներն ու վարժույթները, ինչպես

և մաթեմատիկական իմացություններն ու թվական տվյալները պետք է այլ աղբյուրներից քաղել: Այդպիսի աղբյուրներ են՝ աշխարհագրության և մաթեմատիկայի դասագրքերը, վորոնք իրենց մեջ պարունակում են ծրագրով պահանջված գիտելիքներն ու վարժույթները (որինակ Մ. Գասպարյանի «Մաթեմատիկայի աշխատանքի գիրք»-ը, Աբրահամյանի և Հասրաթյանի «Աշխարհագրության ձեռնարկ»-ը և այլն):

7. Սակայն կողմնակի դասագրքերից և ձեռնարկներից ավելի կարևոր է ընթացիկ գրականությունը, — ուր արտացոլված են քաղաքական, տնտեսական-շինարարական, կուլտուր-հասարակական հրատապ խնդիրները, — և մանավանդ որ թերթերն ու մյուս պարբերագրերը, վորոնց մեջ ավելի մարտական և այժմեական հարցեր են արծարծված: Այդ նպատակի համար հանձնարարելի չեն՝ «Սոց. արշավ» (մանավանդ քաղաքատիպ և արդյունաբերական վայրերի համար), «Մաճկալ» (գյուղատիպ վայրերի համար), «Ավանգարդ», «Հայաստանի աշխատավորուհի», «Խորհրդային Հայաստան» և այլ թերթերը: Ուսուցիչը պետք է ընթացիկ գրականության և մամուլին ուղի-ուղով հետևի և այնտեղից վերցնի սովորողներին մատչելի հոդվածներ, թարմ թվական տվյալներ ու այլ նյութեր, վորոնք

բավարար չափով չկան կամ բոլորովին բացակայում են, ինչպես հայերենի դասագրքում, այնպես և ուրիշ ոժանդակ ձեռնարկներում. այդ բոլորը նա պետք է կանխավ մշակի, ներձուլի ծրագրի հետ և մտցնի իր աշխատանքների պլանի մեջ՝ այնպես, վոր տարեկան ծրագիր-միջիմուծը չտուժի:

8. Ուսուցիչը պետք է հետևի տեական և հարվածային կամպանիաներին և ամբողջ դպրոցի հետ իր գործոն մասնակցութիւնը ցուցաբերի այդ կամպանիաներին: Ներկայումս, սոցիալիստական արշավի այս շրջանում, չերբ տենդոտ չեռանդով ամբողջ խորհրդային հասարակայնութիւնը գործի չե լծվել, հասակավորների հանրակրթական և գրագիտական դպրոցներն եւ պիտի իրենց աշխատանքների մեջ խոշոր բեկում կատարեն՝ այդ արշավին մասնակցելու ուղղութիւնով: Գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման և դրա հետ կապված համատարած կուտնտշարժման ու գարնանացանի խնդիրները, ինչպես և առհասարակ հնգամյա պլանը — կենսական պահանջներ են առաջադրում նաև հասակավորների հանրակրթական և գրագիտական դպրոցներին, վորտեղ ընդգրկված են քաղաքի և գյուղի աշխատավորական համեմատաբար ավելի հետամնաց խավերը, վորոնք, հենց այդ հե-

տամնացության պատճառով, ավելի կարիք ունեն սոցիալիստական վերակառուցման խնդիրներն ուսումնասիրելու, վորպեսզի նրանք ելքաշվեն սոցիալիստական շինարարության յեռուդեռի շրջապատույտի մեջ: Այս ի նկատի ունենալով և, վոր Քաղլուսգլխավարչությունը հրատարակության ե տվել «Գարնանացանի կամպանիան և հասակավորների գրագիտական ու հանքակրթական դպրոցները», «Հնգամյակը և կոխողշարժումը» (ծրագիր-հրահանգ), «Գարնանացանը և խրճիթ-ընթերցարանը» և այլն, վորոնք լինելու չեն նաև հիմնական լրացուցիչ ծրագիր-ձեռնարկը մեծահասակների դպրոցների համար: Այդ պատճառով ուսուցիչը յուր աշխատանքների պլանը կազմելիս պիտի դրանք ի նկատի ունենա իբրև լրացուցիչ ձեռնարկներ և, այդ հարցերին բավականաչափ ժամեր հատկացնելով, մտցնի իր պլանի մեջ:

9. Պլանավորման և մեթոդապես մշակված ծրագիրներ կազմելու աշխատանքներն անշուշտ շատ դժվարին և պատասխանատու չեն և վերեն անհատ-ուսուցչի ուժերից: Այդ պատճառով անհրաժեշտ ե, վոր այդ աշխատանքները կատարվեն կուլեկտիվ ուժերով՝ սեկցիոն պարամոնքների ընթացքում, մանկխորհուրդներում և այլն: Ցանկալի չե, վոր այդ աշխատանքների

արդյունքներն ուղարկվեն Բաղլուսկաբինետին, վորպեսզի նոր ծրագրեր մշակելիս նա կարողանա հիմնվել նաև մասսայական փորձի ու դիտողութունների վրա. այդ դեպքում միայն ծրագրերը կարող են կենդանի և կենսունակ լինել:

10. Այս պլանավորման աշխատանքները կատարելուց հետո ուսուցիչը պետք է լեզվական վարժույթների (навык) ամբողջ ծավալը վորոշի (հիմնվելով ծրագրի վրա) և տեսնի, թե դրանց վոր մասը վոր հոգվածի հետ է հարմար կապել:

Նա պետք է վարժույթն ուսումնասիրի հոգվածի տեսակետից, հոգվածը՝ վարժույթի տեսակետից: Այսինքն՝ գտնի, դուրս բերի հոգվածից այն, ինչ վոր վարժույթի մշակման, յուրացման և խորացման նպաստում է. և հատկապես այն վարժույթները կապի այս կամ այն հոգվածի հետ, վորոնց համար տվյալ հոգվածում բավականաչափ որինակներ կան:

11. Վարժույթներն, իբրև կանոն, պիտի անհրաժեշտորեն բղխեն և դուրս բերվեն հոգվածներից և վոչ թե նրանցից անկախ լինեն կամ միայն ձևականորեն, արտաքինապես կապված լինեն հոգվածների հետ: Սովորողները—գասատուի գլխի գցող հարցերի ոժանդակությամբ—իմֆնուուլյն կերպով պիտի դիտեն հոգվածի մեջ տիրապետող այսինչ կամ այնինչ լեզվական լե-

բևույթը, ընդհանրացումներ կատարեն և «կանոններ» դուրս բերեն: Այդ կանոնները, դասատուի ոգնությամբ, ճշգրիտ ձևաբանվելուց հետո՝ պետք է համակարգ հաջորդականությամբ դրի առնվեն տետրակներում մի քանի բնորոշ որինակաների հետ միասին: Այդ որինակաները, ինչպես ասացինք, պիտի դուրս բերվեն այս կամ այն հոգվածից և լրացվեն ուսանողների կողմից ինքնուրույն ձեւով կազմած այլ որինականերով:

12. Ուսանողների ինքնուրույնությունը չի նշանակում, վոր դասատուի անելիքները պակասում են: Ընդհակառակն: Դասատուն վոչ միայն պիտի դառնա մեղմ առաջ մեթոդապես մշակի հոգվածը, դուրս բերի կանոնները և այլն. նա պետք է կանխատեսի՝ գեթ ընդհանուր գծերով, թե նույն աշխատանքը դասարանում—արդեն սովորողների կողմից կատարվող—ինչ ընթացք է բռնելու, վորպեսզի նա առաջուց պատրաստվի այդ ընթացքին ուղղություն տալու: Յեւ վերը նա մտնում է դասարան, պիտի կարողանա այնպիսի տակտով վարել գործը, վոր իր միջամտությունը բոլորովին աննկատ մնալով հանդերձ՝ ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքների թե՛ ընթացքը յեւ թե՛ արդյունքն այն լինի, ինչ նա կանխատեսել էր:

13. Ծրագրային նյութի բաշխման ժամանակ խստությամբ պիտի հետևել ուսուցման սեմպլին, վորպեսզի չլինի թե նյութի շատության և խճողման հետևանքով ուսուցումը «սրընթաց անցնի առանց հետք թողնելու», ինչպես հաճախ գանգատվում են ուսանողները՝ մանավանդ բանվոր ուսանողները, վորոնք մեր հետաքրքրության առանցքը պիտի կազմելին։ Ուստի աշխատանքի պլան կազմելիս պետք է բռնել ծրագրի խիստ պարզեցման ուղին՝ հիմք վերցնելով անհրաժեշտ միջոցառում (գիտելիքների և վարժույթների) և նպաստավոր պայմաններում միայն այն խորացնելով և ընդլայնելով։ Ուսանողը պիտի լավ յուրացնի սովորելիքը և կարենա այն գործադրել իրական կյանքում։

14. Յեթե ծրագրի նույնիսկ անհրաժեշտ միջոցառումն անցնելու համար կարիք լինի աշխատանքների մի մասը դասաժամերից դուրս փոխադրել, ապա այդպիսի դեպքերում, նախ՝ տանը կարելի չե միայն այնպիսի աշխատանքներ ու առաջադրություններ տալ, վոր սովորողները միայն պատահումով սովորածի հիման վրա կարող են կատարել՝ առանց ավելորդ շեղումների և խաթափումների։ Յերկրորդ՝ տան աշխատանքներն այնքան շատ չպիտի լինեն, վոր ուսանողը չկարողանա կատարել, կամ կատարելիս

ել նրա մյուս՝ նույնչափ կարևոր գործերը կամ նրա առողջութիւնը տուժի:

15. Յեթե ուսանողների միջև գրագիտութեան մակարդակի խիստ մեծ տարբերութիւն կա, ապա նրանց խմբերի բաժանելիս պետք է հիմք վերցնել մայրենի լեզուն, վորովհետև քարտեզով աշխատելը, հաշիվը և այլն ավելի՝ գետելիքներ և մտածական իմացութիւններ են, քան վարժույթներ (навык)․ իսկ իմացութիւն և գիտելիք ավելի կարճ ժամանակում է հնարավոր ձեռք բերել․ մինչդեռ վարժույթը, — իսկ լեզուն վարժույթ է, — շատ ավելի չէ ժամանակ պահանջում․ ուրեմն և՛ ավելի կարճ՝ ժամանակ է պետք՝ ուսանողների իմացութիւնն ու գիտելիքները մի մակարդակի բերելու, քան նրանց գրագիտութեան աստիճանը:

Յեթե դպրոցում մի խմբից ավելի չկա, այդ դեպքում պետք է դիմել այլ միջոցների ոգնութեան — ինչպես՝ հատուկ տնային աշխատանքներ, կոնսուլտացիա, ժամանակին կատարած հաշվառք, արձակուրդային առաջադրութիւններ, ուժեղների ամրացում թուլերին, խմբակ-բջիջների կազմակերպում և այլն:

16. Յեթե մենք վերևում (կետ 11) ասացինք, թե լեզվական վարժույթները պիտի կապված լինեն հոգիածների հետ և բղխեն սրանցից, դա

չի նշանակում, թե վարժայթների սերողական կարգը պիտի մեքենաբար ստորադասել հողվածների պատահական հաջորդականության: Ընդհակառակն՝ հողվածների ընտրությունը պիտի կատարվի ըստ վարժույթների մեթոդական կարգի և, չեթե հողվածների մեջ վարժույթները հիմնավորող բավարար չափով որինակներ չկան, ինքնուրույն կերպով կազմված նոր (հողվածից դուրս, բաց բովանդակալից) որինակներով լրացվի հողվածների վարժութային թերին:

17. Լեզվական վարժույթների կարգը սահմանելիս պետք է ղեկավարվել այն հիմնական սկզբունքով, վոր լեզվի մեջ մասը նշանակություն չի իմաստ և ստանում ամբողջի մեջ, որինակ՝ պարբերութունը հողվածի մեջ, խոսքը՝ պարբերության մեջ, ասույթը՝ խոսքի մեջ, բառն՝ ասույթի մեջ և հնչյունը՝ վանկի մեջ:

Այս հիմնական սկզբունքից բխում է, վոր վոչ թե մասերից պետք է սկսել և այնուհետև հաջորդական կցորդումով հասնել ամբողջին (համադրական կամ սինթետիկ առաջընթացութուն), այլ նախ պետք է տալ ամբողջը (լինի այդ ամբողջը մի հողված, մի լոգունգ, մի հատված, մի խոսք), ապա այդ ամբողջը վերլուծել իր բաղադրիչ մասերի, պարզել այդ մասերի փոխադարձ կապն ու դերն ամբողջի մեջ և, ի վեր-

Ջո, վերընդգրկել ալդ վերլուծված մասերն ամբողջի մեջ: Որինակ. — նախ՝ պետք է տալ հոգվածի ամբողջական տպավորութլունը՝ վառ, կենդանի և անմիջորեն: Ապա՝ հոգվածը բաժանել գլխավոր մասերի, ինչ չափով վոր ալդ մասերը հայտարերում են ամբողջի հիմնական կողմերը: Այդ գլխավոր մասերի մեջ ընդգծել, պարզել յենթամասերը. և այսպես շարունակ մինչև վերջին բաղադրիչ տարրերը: Անուհետև ալդ տարրաբաշխված մասերից պետք է վերակառուցել ամբողջը:

Մեթոդական շարժման այս յերեք մոմենտները (ամբողջի տալը, այն վերլուծելը, այն վերակառուցելը) սերտորեն կապված են իրար հետ. — վերակառուցված ամբողջականն ըստ ելուկթյան նույն տրված ամբողջականն է՝ ճոխացված վերլուծության միջոցով. տպավորութլունը (տրվածը) դառնում է (վերլուծությանը) գիտակցութլուն (վերակառուցվածը)¹:

Այս դեկավար սկզբունքը կիրառելով վարժուկթների նկատմամբ՝ կատանանք լեզվական վարժուկթների մոտավորապես հետևյալ հաջորդական համակարգութլունը:

¹ Այս խնդրի մասին տես՝ «Լեզվի ամբողջականութլունը մանկավարժական աեսակետից», «Ժողովրդական լուսավորութլուն» 1928 թ. № 4, եջ 384:

1. Գրքի բովանդակությունը և անունը:

2. Բաժինների և յենթաբաժինների բովանդակությունը և վերնագիրը:

3. Հոգվածի հիմնական առանցքը և կապը վերնագրի հետ:

4. Հոգվածի հիմնական մասերն ու յենթամասերը, նրանց փոխադարձ կապը և տեղն ու դերն ամբողջության մեջ. դրանց վերնագրումները:

5. Ամբողջական խոսք և վերջակետ:

6. Ոոսքի մասերը՝ ասույթներ և ասույթների մասերը՝ բառեր: Ստորակետ:

7. Գրավոր և բանավոր խոսք: Ձայնի յեղևեջը կարգալիս և կետադրություն:

8. Բառերի արտասանությունն ու գրությունը. ուղղագրական դիտողություններն ու կանոններ: Հնչյունաբանություն, բառակազմություն, ձևաբանություն (հոլովում և խոնարհումը վորպես ածանցման ձևեր՝ առանց լրիվ համակարգման և տերմինոլոգիայի):

Առաջին չորս վարժույթներն ընդունված ե ամփոփել «Աշխատանք գրքով և լրագրով» անվան տակ: Վերջին չորսն արդեն լեզվական վարժույթ են նեղ մտքով, վորի մեջ մտնում են՝ կարգալը, գրելը և գրավոր ու բանավոր խոսքի դարգացումը:

Այժմ, դարձյալ համառոտ՝ թեզիսների ձևով, խոսենք այդ վարժույթների մասին առանձին-առանձին:

19. Պարապմունքների կարգը և տևողութիւնը.
ա) Ներածական զրույց (թեման բացատրող)

10—15 րոպե.

բ) Ընթերցանութիւն, վերլուծում, աշխատանք գրքով և լրագրով 40 րոպե »

գ) Գրավոր աշխատանքներ (լեզվից) 30 »

դ) Հաշիվ 35 »

ե) Աշխատանք քարտեզով 5—10 »

Մի որվա պարապմունքների տևողութիւնը
ընդամենը՝ 120—130 րոպե:

19. Ինչպես այս տախտակից յերևում ե՛ պարապմունքների մեծ մասը (80—85 րոպե. ա, բ և գ կետերը) հատկացված ե լեզվին, վոր կոմպլեքսի գլխավոր առանցքն ե կազմում: Մակայն «լեզուն» նեղ մտքով չպիտի հասկանալ: Այստեղ մտնում են ներածական զրույցները (վորոնք մեծ մասամբ հասարակագիտական բնույթ ունեն, վորովհետև վերաբերում են հողվածների կենցաղալին, արտադրական և այլ հասակագիտական կողմերի վերլուծությանը), գիրք և լրագիր գործածելու վարժութիւնները, լեզվական դիտողութիւնները, գրավոր բազմապիսի աշխատանքներ և այլն: Այս մտքով վերցրած՝ «լեզվին» պարապմունքների տևողութիւնն $\frac{2}{3}$ -ը հատկացնելը շատ չե:

Այս տախտակը բարացած և անփոփոխ մի բան

չեւ չաճախ կարիք ե լինում ներածական զրու-
ցին նշանակվածից ավելի ժամանակ հատկաց-
նել, բանավորին՝ ավելի քիչ, գրավորին՝ նույն-
պես և այլն: Այս փոփոխությունը կախված ե
մի կողմից անցնելիք նյութի բնույթից, մյուս
կողմից աչն հանգամանքից, թե ուսանողության
տվյալ կազմը վճի վարժույթից (լեզվական, մա-
թեմատիկական և այլն) ավելի կարիք ունի լրա-
ցումների և խորացման:

II. ՎԱՐԺՈՒՅԹՆԵՐԻ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ

Ա. ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԳՐԹՈՎ

1. Հանրակրթարանի ուսուցիչը հասակավոր
սովորողին հենց դպրոցում պիտի տա գրքով աշ-
խատելու ունակությունը, վորպեսզի ընթացա-
վարտը կարողանա կյանքում իր պետքերի հա-
մար գիտական, քաղաքական և գեղարվեստական
գրականությունից ինքնուրույն կերպով ոգտվ լ:
Այդ նպատակի համար հայերենի դասագիրքը
պիտի ծառայի վորպես միջոց-ուղեցույց, վոր
առաջնորդելու չե ուսանողին դեպի ինքնուրույն
ընթերցանությունը: Հենց դասագրքի վրա հա-
սակավորը պետք ե սովորի, թե ինչ պիտի կար-
դա, ինչպես կարդա, ինչո՞ւ կարդա և ինչպես
կարդացածն իրագործի իր կյանքում և իր հա-
սարակականորեն-ոգտավետ աշխատանքներում:

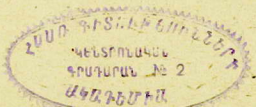
42424

A 3936

2. Գրքով աշխատելու առաջին և կարևոր խընդիրն և գրքի ընտրությունը: Ուսուցիչը հենց «Դեպի նոր կյանք» կամ «Նորհրդալին գյուղ» դասագրքերի որինակի վրա պիտի պարզի-- ուսանողների գործոն մասնակցությամբ, — վոր գրքի ընտրությունը պայմանավորված և նպաստակով: Նպատակը պարզելիս ուսանողներն անհրաժեշտաբար պիտի ծանոթանան, իհարկե, ծրագրին, վորտեղ նպատակն ավելի մանրամասն և շարադրված: Ուսանողը հիմնական ուրվագծերով պիտի իմանա, թե ինչ և առաջադրված այս տարի անել մայրենի լեզվի ասպարիզում, ինչ նպատակ ունի լեզվի ուսուցումը և այլն: Բնականաբար հարց կծագի, թե ինչո՞ւ ծրագրի առաջադրանքն իրագործելու գլխավոր և լավագույն ոժանդակը հատկապես այդ դասագրքերն են, ինչո՞ւ քաղաքի համար նպատակահարմարը «Դեպի նոր կյանքն» և, գյուղի համար՝ «Նորհ. գյուղը»: Հարց կծագի նաև մասշնչություն մասին, թե ինչո՞ւ ունեն ծրագրային բովանդակությունն ունեցող մի ուրիշ — ավելի դժվար — գիրք նպատակահարմար չե վերցնել և այլն:

Այս խոսակցությունից ուսուցիչն ուսանողների գործոն մասնակցությամբ լեզրափակում և, վոր գիրք ընտրելիս պետք է՝

ա) Առաջուց պարզ պատկերացնել, թե ինչ

նպատակի համար ե այս կամ այն գիրքը կար-
դացվելու:

բ) Գիրքն իր բովանդակութեամբ համապատաս-
խանում ե այդ նպատակին:

գ) Մատչելի՞ չե գիրքն ընթերցողին:

Ուսուցիչը պիտի հետևի, վոր ուսանողն ինք-
նուրույն կերպով գիրք ընտրել սովորի: Այդ
նպատակի համար նա ուսանողներին կարդալ ե
տալիս վորևե գրքի դժվար հատվածներից, ստու-
գելու համար, թե նրանք կարող են գիրքը հաս-
կանալ: Զանազան հոդվածներում արժարժված
հարցերի առթիվ առաջարկում ե լրացուցիչ գրք-
քերի ցանկ և հարց տալիս, թե վոր գիրքը վոր
հարցին ե նվիրված (հիմնվելով գրքի անվան և
բովանդակության վրա):

Յեթե ուսանողը չի կարող ինքնուրույնաբար
գրքի ընտրութիւն կատարել, պիտի դիմի ավելի
ձեռնհասների (ուսուցչի, գրադարանապետի,
ակումբի կամ խրճիթ-ընթերցարանի վարչի և
այլն) խորհրդին:

3. Գրքի ընտրութեան հետ սերտորեն կապված
ե գրքի բովանդակության ծանոթանալը նյու-
թեի ցանկի միջոցով: Այստեղ ել դասագիրքը
շատ նպատակահարմար միջոց ե հանդիսանում:
Ուսուցիչը դասագրքի ցանկի միջոցով ուսանող-
ներին ծանոթացնում ե գրքի բաժիններին, այդ

բաժիններն տակ ամփոփված հոգվածներին. ցույց
ե տալիս հոգվածի և բաժնի վերնագրերի կապը
մի կողմից, բաժինների վերնագրերի և գրքի ան-
վան կապը՝ մյուս կողմից: Առաջարկում ե ու-
սանողներին գտնել այսինչ հոգվածը, տալ հեղի-
նակի անունը, նշել ծավալը և այլն: Նույն աշ-
խատանքը կատարել ե տալիս նաև ուրիշ գրք-
քերի նկատմամբ:

4. Այս աշխատանքի հետ պիտի կապել ծանո-
թությունը՝ գրքի անվանը, հեղինակին, տպա-
գրության տեղին և ժամանակին, հրատարակչու-
թյանը, ծավալին (եջերի քանակը), գնին և այլ
տեխնիքական հանգամանքներին (վորտեղից, ինչ
ձեռնարկությունից կամ հիմնարկից կարող ե ու-
սանողը գիրք գրել-ստանալ և այլն): Այս վար-
ժություններն ել նախ պիտի կատարել դասա-
գրքի վրա, այնուհետև, իբրև առաջադրություն,
տալ ուրիշ գրքեր:

5. Այս նախապատրաստական աշխատանքնե-
րից հետո գալիս ե գրքի ընթերցանությունը:
Դարձյալ դասագրքի որինակի վրա կարելի չե
ցույց տալ, թե հաճախ գրքեր են լինում (քրես-
տոմատիաներ, հավաքածուներ, տեղեկատուներ
և այլն), վորոնց բոլոր գլուխները, կամ բոլոր
բաժինները, կամ բոլոր հոգվածներն անհրաժեշտ
չե կարգալ և վոր չերբեմն մի գրքից միայն մի քա-

նի հատվածները կամ գլուխներ ե հարկավոր կարգալ և կամ, վերջապես գրքեր կան, վոր ամբողջութամբ պիտի կարդացվեն: Ուրեմն նախ պետք ե վորոշել, թե տվյալ գիրքն իր ամբողջութամբ պիտի կարդալ, թե՞ նրա միայն մի մասը, այն ել՝ վոր մասը: Այս բանը վորոշելու համար ինկատի պիտի ունենալ, թե կարդացողը ի՞նչ հարցապահանջով ե մոտենում գրքին, ի՞նչ նպատակի համար ե այն կարդում. այնուհետև նյութերի ցանկի ոգնութամբ նշել այն հատվածները կամ գլուխները, վոր պիտի կարդալ: Յերբ դասատուն այսինչ կամ այնինչ հոդվածը լրացնելու կամ խորացնելու նպատակով ուսանողին այս կամ այն գիրքը կամ գրքի այս կամ այն հատվածն ե հանձնարարում կարդալու, ապա դա լավ առիթ ե, վոր ուսանողը տեղնուտեղը հասկանա, թե ուսուցիչն ինչով ե այդ դեպքում դեկավարվում, վորպեսզի այդ նույն աշխատանքը հետագայում ինքը, բոլորովին ինքնուրույն կերպով, կարողանա կատարել:

6. Ի՞նչ վերաբերում ե գրքի ընթերցանության բուն պրոցեսին, ապա ուսուցիչը շուրաքանչյուր հոդված (դասագրքից) անցնելիս՝ միշտ պետք ե աչքի առաջ ունենա, վոր ուսանողը նույն բանը (հոդվածի վերնագիրն ու առանցքը և դրանց կապը. հոդվածի գաղափարախոսական և գրական

տարրական վերլուծութիւնը. հողվածը գլխավոր
մասերի և չենթամասերի բաժանելը և վերնա-
գրելը. հողվածի պլանը, կոնսպեկտը կազմելը.
հողվածից քաղվածներ և ցիտատներ հանելը.
ընդգծումներ և լուսանցքային դիտողութիւններ
անելը և այլն) վարժվի նաև ինքնուրույն կեր-
պով՝ առանց ուսուցչի ոգնութեան անել: Այդ
նպատակին հասնելու համար դասատուն հետըզ-
հետե հողվածի մշակութեան աշխատանքների մեջ
իր ունեցած մասնակցութիւնը պիտի նվազեցնի,
մինչև վոր ուսանողներն այն աստիճանի հաս-
նեն, վոր արդեն առանց ուսուցչի ոգնութեան
հողվածները մշակեն: Բացի այդ դեռ սկզբներում
ուսուցիչը կարող ե հեշտ հողվածները թողնել
ուսանողներին մշակելու կամ պարզ և մատչելի
գրքույկներ հանձնարարել ուսանողներին, վոր
մշակեն և զեկուցեն այդ մասին դասարանում: Այդ
զեկուցումները պիտի տւեն 15—20 րոպե, կարճ
տեղեկացնեն, թե ի՞նչ ե կարդացված (հողվածի
կամ գրքի անունը, հեղինակը, տպագրութեան
տեղն ու ժամանակը), ի՞նչ ե բովանդակութիւն-
ը, ի՞նչն ե հավանել—ինչը վոչ, ինչո՞ւ, արժե՞
կարդալ, թե վոչ:

Դասատուն վոչ թե անցնում ե միայն հայերենի
դասագիրքը, այլ աշխատում ե կազմակերպել ու-
սանողութեան ամբողջ ընթերցանութեան գործը:

Բ. ԱՇԽԱՏԱՆՔ ԼՐԱԳՐՈՎ

1. Այժմ մեր սոցիալական կյանքի տեմպն ավելի արագ է, քան վոր մենք կարենայինք գրականությամբ նրա յետևից հասնել: Այդ տեսակետից լրագիրը, գրքերի և դասագրքերի համեմատությամբ, ավելի բարենպաստ պայմաններում է գտնվում, վորովհետև լրագիրն ավելի է ի վիճակի կյանքի հետ համընթաց քայլել, մինչդեռ մյուս տիպի գրականությունը չես է մնում կյանքից: Դրանից բղխում է, վոր լրագրի ընթերցումը շատ կարևոր է՝ վոչ միայն գրքերում յեղածը կոնկրետացնելու, լրացնելու և խորացնելու նպատակով, այլ նաև սոցիալիստական շինարարության յեռուկեռին հետևելու և նրան ակտիվ մասնակցություն ունենալու նպատակով: Ահա թե ինչո՞ւ պետք է հանրակրթարանները հատուկ ուշադրություն դարձնեն լրագրով աշխատելու վարժույթներին:

2. Լրագրի ընտրությունը կատարելիս պիտի ինկատի ունենալ սովորողների կազմը. — բանվորների համար նպատակահարմար է ընտրել «Սոցիալիստական արշավը», կանանց համար՝ «Հայաստանի աշխատավորուհին», գյուղացիների համար՝ «Մաճկալը» և «Կոլխոզնիկը», բատրակների համար՝ «Բատրակը» և այլն:

3. Լրագիրն ընտրելուց հետո պիտի սովորողներին ծանոթացնել լրագրի բաժիններին, վորոնք են՝ առաջնորդող, գլխավոր հոդվածներ և թերթոն (ֆելյետոն), թղթակցութուններ և լուրեր։

Պետք է ուսանողներին վարժեցնել «Այստեղիս համարում»-ի միջոցով գաղափար կազմել թերթի բովանդակության մասին։

4. Ուսանողներին պիտի վարժեցնել թերթից--կտրուկների միջոցով—ալբոմ կազմել, վորի մեջ նյութերը դասավորված լինեն ըստ բովանդակության և հաջորդականությամբ (որինակ՝ «Գարնանացանի կամպանիան» վերնագրի տակ դասավորել այդ կամպանիային վերաբերվող նյութերը հաջորդաբար, «Կոլխոզշարժում» բաժնի տակ՝ այդ բաժնին վերաբերյալ նյութերը և այլն)։

5. Մնացած բոլորը, ինչ ասված է գրքով աշխատելու մասին, վերաբերում է նաև լրագրով աշխատելուն, ուստի ավելորդ և կրկնել։ Միայն պետք է ասել, վոր դասատուն չերբեմն առաջադրություն պիտի տա, վոր ուսանողը, թերթի նյութերի վրա հիմնված, գեկուցումներ տա հետևյալ և նման թեմաների մասին. «Գարնանացանի արդի վիճակը», «Համատարածը վերջին շաբաթում» և այլն։

Գ. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔԻ ԶԱՐԳԱ- ՑՈՒՄ

1. Հասակավոր կիսազրադետին գրական բար-
ժառով խոսելուն խանգարում են՝ ա) բառապա-
շարի աղքատությունը, բ) կանոնավոր խոսքեր
կազմել չկարողանալը, գ) բանավոր և գրավոր
ախտահայտվելու անվարժությունը, դ) ընդհա-
նուր զարգացման մակարդակի ցած լինելը։ Ա-
ռաջին յերեքը գլխավորապես մայրենի լեզվի
գործն են, իսկ վերջինը՝ մյուս առարկաների
(հասարակագիտություն, մաթեմատիկա, բնագի-
տություն և այլն)։ Այստեղ մենք կխոսենք մի-
այն խնդրի ահն կողմի մասին, վոր վերաբերում
է մայրենի լեզվին։

Բանավոր և գրավոր խոսքի զարգացմանը մե-
ծապես նպաստում են այն վարժույթները,
վոր կապված են գրքով և լրագրով կատարելիք
աշխատանքների հետ և վորոնց մասին այստեղ
ավելորդ է կրկնել։ Այստեղ կավելացնենք մի
քանի հիմնական դիտողութուններ, վորոնք նեղ
մտքով հատկապես խոսքի զարգացմանն են վե-
րաբերում։

2. Բառապաշարը կարելի չէ հարստացնել բա-
ռաբան կազմելու միջոցով։ Բառարան կազմե-
լու ձևն սկզբում ուսուցիչը ցույց է տալիս, այ-

նուհետև միայն հետևում ե և չերբեմն ստուգում:

3. Բառապաշարը դասավորելու և բառիմաստները ճշտորոշելու համար պետք ե ուսանողներին զադափար տալ համանիշ (զարմանալ—հիանալ—սքացնալ, բարկութուն—զայրույթ—ցասում և այլն), նույնանիշ (այտ—թուշ, ատամ—ակռա) և համանուն (իր=առարկա, իր=յուր, ալը=քարայր, ալը=տղամարդ և այլն):

4. Բառապաշարի հարստացման հետ զուգընթաց պիտի վարժեցնել խոսքեր նիւթ կազմելուն: Անկետա լցնելիս, կարդացած հոդվածների հարցերին պատասխանելիս և այլն պետք ե ուսուցչի ղեկավարութիւնը կողակտիվ կերպով կազմել կուռ ու կոփ խոսքեր և գրել տետրերում:

5. Խոսք կազմելուն նպաստում ե նաև ընդարձակ խոսքերը սեղմելը և սեղմ խոսքերն ընդարձակելը: Որինակ՝ «մեր կոոպերատիվի վարչութիւնն առաջին նիստը բացվեց» խոսքի գլխավոր անդամներն են՝ «նիստը բացվեց». մյուս բառերը, անհրաժեշտութիւն կարգով, կարելի չե մեկառմեկ կրճատել: Կամ՝ «զարթնելիս լսեցի» խոսքը կարելի չե ընդարձակել՝ «չերբ չես զարթնեցի, լսեցի» և այլն:

6. Կարելի չե վորոշ բառեր տալ և առաջադրել՝ դրանցից խոսքեր կազմել: Որինակ՝ «ան-

դրագետ», «քաղաքականութիւն», «դուրս» բառերից ստացվում ե «անդրագետը քաղաքականութիւնից դուրս ե» խոսքը:

7. Պիտի հատուկ կռվել ավելորդ բառերի դեմ, վորոնք խոսքի մտքին մի նոր կարևոր բան չեն ավելացնում:

8. Պիտի կռվել նաև անիմաստ տեղն ասված բառերի գործածութիւն դեմ, ինչպես՝ «ուրեմն», «այսպես կոչված» և այլն, վոր կատարվում ե մանավանդ բանավոր արտահայտվելիս:

9. Հատուկ ուշադրութիւն պիտի դարձնել գոեհկաբանութիւնը և ոտարաբանութիւնը վերացնելու վրա:

10. Վոճի ճապաղութիւն դեմ կռվելուն նպաստում ե հոգվածի մասերին և յենթամասերին ամբողջական խոսքերով (և վոչ թե անդեմ խոսքերով կամ, նույնիսկ, առանձին բառերով) վերնագումներ քալը. ինչպես և տվյալ թեմայի մասին հեռագիր կազմելը:

11. Ինչ վերաբերում ե ամբողջական շարադրութիւնը (գրավոր կամ բանավոր), ապա պետք ե ասել, վոր բանավոր վերապատմումը, վոր մեր բոլոր տիպի դպրոցներում շատ գործածական ե, մանավանդ սկզբնական շրջաններում, յերբ հասակավոր կիսագրագետը դեռ չի կարողանում փանոնավոր և մաքուր գրական բարբառով խոս-

քեր կազմել, — առանձին ոգուտ չունի, վորովհետեւ քանավոր արտահայտվելն այնպես արագ եկատարվում, վոր մարդ հնարավորությունն չունի վոչ միայն ամբողջ ասելիքը կապակցված և տրամաբանորեն դասավորելու, այլ, նույնիսկ, առանձին խոսքերը մշակելու մասին մտածել: Այդ պատճառով ամբողջական շարադրություններ պետք է սկսել գրավոր յեւ միայն հետզհետեւ անցնել բանավորին:

12. Գրավոր շարադրության պարզ ձևը կոլեկտիվ կերպով կազմվող պատմվածքն է: Ուսուցչի դեկլարությամբ վերցվում է մի հեշտ թեմա: Զրուցում են այդ թեմայի մասին: Զրուցակցությունից հանվում է այդ թեմայի մասին արտահայտված այսինչ կամ այնինչ կետը, սեղմ ձևաբանում են և ապա գրում գրատախտակի վրա: Այնուհետև քննում, ձևաբանում և գրում են յերկրորդ կետը, ապա յերրորդը, չորրորդը և այլն, մինչև վոր թեմայի հիմնական կետերն սպառում են: Վերջը այդ կետերը դասավորում են և կապակցում — և ստացվում է մի փոքրիկ շարադրություն, վորը սովորողներն արտագրում են գրատախտակից իրենց տետրերում:

Այս դեպքում մեծ նշանակություն է ստանում շարադրության պլանը, վոր մեծապես նպաստում է սեղմ և առանց շեղումների արտահայտվելուն:

13. Վոճի և լեզվի մշակմանը մեծ չափով նպաստում ե վոտանավորն արձակի վերածելը և գավառաբարբառից գրականի քարգմանելը, վոր հաճախ պիտի կատարվի մեր դպրոցներում, վորովհետև վոտանավորներն ընդհանրապես տեխնիկական ձևի հետևանքով, շատ սեղմ, կուռ ու համաչափ են՝ թե՛ առանձին խոսքերի և թե՛ ամբողջ շարադրանքի կառուցման տեսակետից. իսկ գավառաբարբառի մեջ հայկական լեզվական մտածողության մովելի ճիշտ ե՝ միայն գռեհիկ և ոտար բառերով խճողված, վորը կվերանա թարգմանության ժամանակ:

14. Գործնական գրությունները (դիմում, լիազորագիր, ստացական, արձանագրություն և այլն) վոչ միայն նեղ-գործնական մտքով պիտի ոգտագործել, այսինքն՝ վոր ուսանողներն այն իբրև նմուշ-ձև արտագրեն և հարկ յեղած դեպքում նման գրություն իրենք գրեն՝ միայն շաբլոնի մեջ անունները թիվը, տեղը և այլն փոխելով: Վնչ. այդ քիչ ե: Այդ գրությունները պիտի ոգտագործել նաև վոճաբանական-լեզվական վերլուծության համար և ցույց տալ, թե արտահայտվելիս (բանավոր կամ գրավոր) վորոշ նպատակի ծառայող անհրաժեշտ բառերն ու խոսքերը միայն պիտի թողնել, մյուսներն անխնա կընտելուվ ու դուրս թողնելով:

15. Խոսքի զարգացմանը (մանավանդ շարա-
դրանքին) նպաստում է նաև արտաքին գրա-
խոսական կազմելը: Վերցվում է մի հեշտ գրը-
քույկ կամ հոդված և, ուսուցչի ոգնությամբ ու
զեկավարությամբ, հակիրճ տրվում է նրա հիմ-
նական բովանդակութունը և արվում են քննա-
դատական դիտողություններ: Սկզբում բանավոր
կատարված այդ նույն աշխատանքի արդյունքները
բանաձևվում են, վորոշ պլանով դասավորվում
և գրվում տետրերում:

16. Խոսքի զարգացմանը շատ ֆեաս է տալիս
սեվագրություն անելու սովորությունը: Յերբ
ուսանողն աչն գիտակցությունն ունի, թե իր
գրածը սևագրություն է, ապա նա անփուլթ է
վերաբերվում գործին, վորի հետևանքով բազմա-
թիվ սխալներ (շարադրական, ուղղագրական, կե-
տադրության և այլն) են սպրդում: Այդ սխալ-
ները հետո, յերբ սեից արտագրում են, անց-
նում են «մաքուր»-ի մեջ, վորով «մաքուրն»
աչնքան ել մաքուր չի լինում: Մինչդեռ յերբ
ուսանողն աչն գիտակցության է, թե իր խոսա-
ծը կամ գրածը — ամենաչն մանրամասնությամբ և
ամբողջությամբ — իր վերջին խոսքն է (իսկ այդ
գիտակցության ենա, յերբ անմիջորեն «մաքուր»-ն
է գրում), ապա նա սլատասխանատու կզգա իր
ամեն մի արտահայտության համար: Դրա հե-

տեանքն այն կլինի, վոր նա սեագրությունը կը-
փոխադրի իր ներսը և գրելուց առաջ կաշխատի
ճիշտն իմանալ, ապա գրել, վորով և կկանխի
հնարավոր սխալները և սկզբից ևեթ ճիշտ գրե-
լուն կվարժվի:

Սրանից հետևում ե, վոր ուսուցիչը պիտի աշխա-
տի «սե» գրելու մտայնությունն արմատախիլ
անել ուսանողների միջից և վարժեցնի նրանց
«մաքուր» մտածել և «մաքուր» գրել:

Այս բանն սկզբում անշուշտ բավական ժամա-
նակ կխլի: Բայց դա ժամանակի վատնում չե,
վորովհետև չեթե ուսանողը դրան (անմիջապես
«մաքուր» գրելուն) վարժվելու ընթացքում ժա-
մեր ե կորցնում, ապա վարժվելուց հետո՝ ամ-
բողջ կյանքում որեք ու շաբաթներ ե տնտե-
սում:

17. Պիտի հանձնարարել, վոր ուսանողն ու-
նենա և ամենայն խնամքով պահպանի մի «ալ-
բում», վորի մեջ նա սովորությունն պիտի դարձը-
նի արտագրել իր հավանած վոտանավորները,
զանազան ցիտատներ ու քաղվածքներ, գրախո-
սականներ, հուշեր, դիտողություններ ու խոր-
հրդածություններ, ոգտակար գիտելիքներ ու
տեղեկանքներ, սեփական ստեղծագործություն-
ներ և այլն:

Այլոքը պիտի լինի նրա սեղանի գիրքը, ու-

նենա իր հատուկ բաժանմունքները, ուր ըստ բովանդակության դասավորված գետեղվեն վերելի նյութերը:

Դ. ԻՄԱՍՏԱԼԻՑ ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հանրակրթարանի կարևորագույն խնդիրներից մեկն է՝ ընթերցանության տեխնիկան աշխատիճանի հասցնել, վոր նա դառնա հասարակականորեն-ոգտավետ վարժույթ (навык):

2. Կարդալ կարենալ նշանակում է՝ «տառերով կռահել աշխ բառերը, վորոնք պայմանանշված են նրանցով» (պրոֆ. Նեչաև): «Աչքերը ցատկումներով շարժվում են տողի ընթացքով՝ թռուցիկ ընդգրկելով տառերի վերին ծայրերը: Աչքերն ընդգրկում են 4—6 բառ և նրանց ընդհանուր գծագրությունից ճանաչում են այդ բառերը և վոչ թե նրանց գծագրական տարրերի մանրամասն վերլուծությունից» (Ե. Դեվո): Անվարժ ընթերցանությունը դանդաղ է ընթանում, վորովհետև այդ դեպքում վոչ թե մի բառի կամ 3—6 բառերից կազմված մի բառախմբի ամբողջությունն է ընդգրկվում, այլ միայն նրա մասերը:

3. Ընթերցանության սխալները լինում են.—

ա) տառեր են բաց թողնվում (հարց-հաց, դաշտ-դատ):

բ) տառեր են ավելացվում (ամաչել-ամանչել, կանաչ-կանանչ)։

գ) նմանահնչյուն բառերը շփոթվում են (բարձ-բարձր, համր-համար)։

դ) նման տառերը շփոթվում են (գեղ-զեղ, գարի-դարի)։

ե) վերջավորութունները լրիվ չեն կարգացվում (գնացին-գնաց)։

4. Կարդալ վարժվելու նպատակն է՝

ա) ընթերցանության տեմպն արագացնել (մոտեցնել կարդացողի խոսելու տեմպին)։

բ) սխալներն արմատախիլ անել։

գ) ընդարձակել ընթերցանության տեսադաշտը։

դ) իմաստավորել ընթերցանությունը և արտահայտիչ դարձնել (մոտեցնել խոսակցական արտասանությանը)։

5. Ընթերցանության չերկու ձև կա՝ ա) բարձրաձայն ընթերցանություն, չերբ դասարանում մեկ-մեկ հերթով կարդում են և մյուսները հետևում (աչքով և ականջով)։ բ) լուռ ընթերցանություն, չերբ թղթը միաժամանակ մտքներում կարդում են։

6. Չնայած մեզ մոտ ամենից շատ տարածված է բարձրաձայն ընթերցանությունը, սակայն նա ունի բազմաթիվ թերություններ, վորոնք բղխում են դասարանական պայմաններից և ընթերցանության պրոցեսի բնույթից։

Այդ թերութիւններէց գլխավորներն են.—

ա) Յեթե կարդացողը դասարանի ուժեղ աշակերտներից է, ապա մշուսները միայն ականջով կարող են հետևել կարդացածին և վոչ տեսողութեամբ. Այդ դեպքում աչքն ու ականջն իրար խանգարում են, և լսողները չեն կարողանում կարդալու վարժութիւնն ձեռք բերել:

բ) Յեթե կարդացողը դասարանի թուլերէցն է, ապա մշուսները չեն համբերում նրա վոտով գնալ և առաջ են ընկնում, վորով աշխատանքի միասնութիւնը խանգարվում է. իսկ այդ հանգամանքը միայն բացասական հետևանքներ կարող է ունենալ:

գ) Բարձրաձայն կարդալիս ամեն մի սովորողին միայն 5—6 ընկնել է բաժին ընկնում, վորով ամեն մեկը շատ ավելի քիչ է ընթերցանութեան պրոցեսը կատարում, քան լուռ ընթերցանութեան դեպքում:

դ) Հենց այն միտքը, թե ուսուցիչն ու դասընկերները գնահատելու դիտումով իր կարդալուն հետևում են՝ խանգարում է կարդացողին այնպես կարգալ, ինչպես նա առհասարակ կարող է, վորով նա ավելի վատ է կարդում, քան մենակ յեղած դեպքում: Իսկ դա վորևէ արդշունքի չի հասցնում:

յե) Կյանքում մենք մեծ մասամբ լուռ ենք կար-

դում և լուռ կարդալիս ավելի լավ ենք հասկա-
նում, վորովհետև արտաբերության տեխնիկան
ավելորդ ուշադրություն և եներգիւ չի խլում.
մինչդեռ բարձրաձայն ընթերցանությունն այդ
անտեսում ե:

դ) Ներկայումս կյանքի կոլեկտիվ կողմի զար-
գացման հետևանքով մենք սովորած ենք կար-
դալ ընթերցարաններում, գրադարաններում և
այլն: Այդպիսի պայմաններում լուռ ընթերցանու-
թյան վարժությունն ավելի հասարակականորեն
կարևոր ե, քան բարձրաձայնինը:

Այս բոլորն ինկատի ունենալով պետք ե լուռ
ընթերցանությանը գլխավոր տեղը հատկացնել
դպրոցներում:

7. Սակայն այս չի նշանակում, թե բարձրա-
ձայն ընթերցանությունը միանգամայն պետք ե
վտարել դպրոցներից: Բնավ: Բարձրաձայն ըն-
թերցանությունն ել իր ոգուտներն ունի: Նույն-
իսկ լուռ ընթերցանության ժամանակ մենք ան-
գիտակցաբար բերանը և ձայնական որգանները
շարժում ենք և, լավ հասկանալու նպատակով,
մտքներումս արտասանում ենք կարդացածը: Ու-
րեմ լուռ կարդալիս ել անհրաժեշտ ե բառերն
արտասանելու վարժությունն ունենալ: Իսկ բա-
ռերը ճիշտ և արագ արտասանելու վարժությանը
մեծապես նպաստում ե բարձրաձայն ընթերցա-
նությունը:

8. Սակայն բարձրաձայն ընթերցանությունը դասարանի թույլերի և ուժեղների համար հետաքրքրական դարձնելու նպատակով անհրաժեշտ է այն իմաստավորել: Իսկ իմաստավորելու համար պետք է՝

ա) ներածական զրույցն այնպես կազմել, վոր ուսանողը կարդալուց առաջ ընթերցանության տեխնիկայի և արտասանության տեսակետից դժվար բառերը դասատուի զրույցի մեջ հաճախակի լսեր կամ գրած տեմներ գրատախտակի վրա:

բ) Սկզբնական շրջանում, ներածական զրույցից հետո, նախ ուսուցիչն ինքը կարդա, ապա՝ ուժեղ ուսանողները, հետո՝ թույլերը: Յեթե ուսանողը սխալներ է անում, ուսուցիչը պիտի տեղն ու տեղն ուղղի և կրկնել տա ուսանողին: Սակայն ուսուցչի այդ միջամտությունն այնքան հաճախ չպիտի լինի, վոր ուսանողների մտքի թելը կտրի: Իեթե սխալը չի աղավաղում կարդացածի իմաստը, կարիք չկա ընդհատելու և ուղղելու, մանավանդ վոր այդ միջամտությունները կարող են ուսանողի ինքնավստահությունը խախտել և հետևանքն ավելի վատ լինի:

գ) Ուսանողի կարդալուց հետո ուսուցիչը հարցեր է տալիս՝ միայն ստուգելու համար, թե ուսանողը կարդացածի հիմնական միտքը հասկա-

ցել ե թե վոչ (վերապատմել տալը միտք չունի, վորովհետև ժամանակ շատ ե խլում, մինչդեռ արդյունքը չնչին ե, վորովհետև պատմում են իրենց սովորական լեզվով. իսկ սովորական լեզուն ուղղելու համար հարկ չկա անպայման վերապատմումը ծառայեցնել իբրև առարկա):

9. Հետագա շրջանում, յերբ կարդալու տեխնիկան այն աստիճանի չե հասել, վոր իմաստն ըմբռնելու համար այլևս խոչընդոտ հանդիսանալ չի կարող, պետք ե բարձրաձայն ընթերցանությունը նվազեցնել և շատ տեղ տալ լուռ ընթերցանությանը: Այս շրջանում բարձրաձայն ընթերցանությունն ունենալու չե լոկ սպասարկուստուգողական դեր: Սկզբում ուսանողները կարդում են մտքներում, անում են ընդգծումներ, քաղվածներ: Այնուհետև ուսուցիչը պահանջում ե մեկից, վոր նա կարդա հոսվածի այն հատվածը կամ պարբերությունը, վոր վերաբերում ե այսինչ խնդրին: Սա կարդում ե: Մյուսները հետևում են և ստուգում, արդյոք ճիշտ ե ընտրել կարդացողն այդ հատվածը, ավել ե կարդում, պակաս:

Այդպիսի քաղվածներ և ընդգծումներ կատարում են ուսանողներն սկզբում 2—3 հոգուց բաղկացած խմբակներով, հետո ջոկ-ջոկ՝ անհատաբար:

10. Ավելի բարդ է լուռ ընթերցանությունը պլանով: Ուսուցիչը կազմում է հոդվածի պլանը և գրում գրատախտակի վրա: Ուսանողներն արտագրում են այդ պլանը տետրերում և սկսում են հոդվածը լուռ կարդալ: Այնուհետև ուսուցիչը խնդրում է վորևե ուսանողի՝ կարդալ հոդվածի այն մասը, վոր վերաբերում է պլանի այսինչ կետին: Մյուսներն ստուգում են:

11. Այսպիսի միջանի վարժություններից հետո ուսանողին պիտի առաջադրել՝ հոդվածը կարդա և պլանն ինքը կազմի: Այս աշխատանքն ավելի բարդ է ու դժվար, ուստի դրան պիտի անցնել աստիճանաբար՝ նախապատրաստական վարժություններ անելուց հետո:

12. Ընթերցանության բարձր աստիճանը — դա կարդալն է՝ զեկուցման համար պատրաստվելու նպատակով: Առաջարկվում է, վոր ուսանողները մեկ կամ, նույն թեմային վերաբերող, միջանի հոդվածներ կարդան և զեկուցեն՝ բերելով քաղվածներ և ցիտատներ:

13. Բացի ընթերցանության տեխնիկայից և իմաստավորումից կարևոր է նաև ընթերցանության արսահայտիչ լինելը: Այս դեպքում խոշոր նշանակութուն են ստանում կետերը, մանավանդ առոգանության նշանները: Բացի այդ՝ վարժություններ պիտի անել նշելու համար, թե

խոսքի մեջ իմաստի շեշտը վեր բառի վրա չէ:
Որինակ՝

Աշխատավոր գյուղացին բանվորի դաշնակիցն
է (և վոչ թե, որինակ, կապիտալիստի):

Աշխատավոր գյուղացին բանվորի դաւժակիցն
է (և վոչ թե հակառակորդը):

Աշխատավոր գյուղացին բանվորի դաշնակիցն
է (և վոչ թե՝ չէ):

Աշխատավոր գյուղացին բանվորի դաշնակիցն
է (և վոչ թե, որինակ, կուլակը):

14. Ընթերցանության վարժության կատար-
յալ աստիճանն այն կլինի, յերբ կարդացողին
չտեսնողը հենց իմանա, թե վոչ թե կարդում են,
այլ կենդանի խոսում են: Այս աստիճանին կա-
րելի չէ մոտենալ, բայց դրան հասնել չենք կա-
րող, վորովհետեւ խոսելիս՝ միտքը արտասանված
բառերից առաջ կա խոսողի գլխում և ըստ այդ-
մտքի չել բառերն արտասանվում են, իսկ կար-
դալիս միտքը դուրս է բերվում միայն արտա-
հայտված (գրավոր) բառերն ընդգրկելուց (աչ-
քով) նետո: Մակայն չնայած դրան՝ մեր նպատա-
կը պետք է լինի դրանց միջի հեռավորությունը
նվազագույնի հասցնել և ընթերցանությունն ըստ
հնարավորության մոտեցնել խոսելուն:

ՅԵ. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ուղղագրության նպատակը հանրակրթա-
բաննեւրում այն չէ, վոր ուսանողը բոլորովին

անսխալ գրի, այլ այն, վոր գրվածն այնքան գրագետ լինի, վոր չխանգարի միտքը պարզ և վորոշ ըմբռնելուն:

2. Այս նպատակին հասնելու համար ուշադիրութիւն պիտի դարձնել վոչ այնքան կանոնների վրա, վորովհետեւ կանոնները շատ աննշան դեր են խաղում ուղղագրութիւնը ուղղորելու մեջ, — վորքան վարժութիւն վրա:

3. Ուղղագրութիւն վարժութիւնը հիմնված է յերեք զգայութիւն՝ տեսողութիւն, լսողութիւն և շարժողական զգայութիւն վրա:

Այդ զգայութիւններէց վերջին յերկուսը շատ քիչ բանում կարող են ոգնել ուղղագրութիւն սովորելուն, վորովհետեւ շարժողական զգայութիւնը (ձեռքի շարժումը գրելիս) շատ անորոշ է, ուստի և չի կարելի նրան վստահել: Իսկ ինչ վերաբերում է լսողութիւնը, ապա պետք է ասել, վոր նա հաճախ խանգարում է ուղղագրութիւն և սխալների աղբյուր դառնում, ինչ չափով վոր արտասանութիւն և գրութիւն մեջ զուգահեռականութիւն գոյութիւն չունի: Իսկ մենք մեծ մասամբ ուրիշ ձևով արտասանում ենք, ուրիշ ձևով գրում: Նույն բաղաձայնը — և այդ վերաբերում է համարյա մեր բոլոր բաղաձայններին — տարբեր է արտասանվում, նայած թե նա բառասկզբին է ընկնում, բառամիջին, թե բա-

ռավերջին. աս, թե ան բաղաձայնի հետ միասին ե արտասանվում (ձու, ոձ, տանձ,—ձն անաջին բառում «ձ» ե արտասանվում, լերկրորդում՝ «ց», լերրորդում՝ մոտենում ե «ծ»-ին):

4. Յեթե լսողությունն ու շարժողությունը շատ չնչին չափով են նպաստում ուղղագրությանը կամ հաճախ շփոթության առիթ են տալիս, ապա միակ որդանը, վորին վստահել և վորի վրա հիմնվել կարելի չե, դա տեսողությունն ե: Այսինքն ուղղագրության վարժվելու համար պետք ե շատ և ուշադիր կարդալ և կարդացածը դիտել:

5. Ուղիղ գրել սովորեցնելու նպատակով վոչ թե սխալները լետին հաշվով պիտի ուղղել, այլ պիտի կանխել. այսինքն՝ վոչ թե պիտի թողնել, վոր սխալ գրվի, և հետո ուղղել, այլ պետք ե ճիշտն առաջուց տալ (զանազան մանկավարժական ձևերի միջոցով, վորոնց մասին հիմա կխոսենք): Յեթե կանխելով հանդերձ այնուամենայնիվ սխալներ են արվում, ապա դրանց ուղիղ ձևը պետք ե հետագայի համար ամրապնդել դարձյալ կանխելու միջոցով, առանց վոր ուսանողն իր սխալին անդրադառնա: Ուսանողը միշտ պետք ե ճիշտը տեսնի, դիտի, գիտակցի, վոր ճիշտը դառնա նրա համար սովորույթ:

6. Յեթե տեսողությունն ե ուղղագրություն

սովորեցնող որդանը, ապա արտագրությունը դառնում է ուղղագրության վարժվելու հիմնական գրավորի տեսակը:

Սակայն մեքենական արտագրությունը վոչ միայն չնչին ոգուտ է տալիս, այլ հաճախ ֆուսակար է, վորովհետև՝

ա) Մեքենական արտագրությունը հոգեմաշ, անհետաքրքիր և տաժանելի աշխատանք է:

բ) Մեքենական արտագրության դեպքում սովորաբար արտագրում են բառ առ բառ, վանկ առ վանկ, հաճախ նույնիսկ տառ առ տառ, իսկ ամբողջական իմաստը, վոր խոսքի մեջ է պարունակվում, անտեսվում է, – մի յերևույթ, վոր խիստ արհեստական է և հակաբնական:

7. Մեքենական արտագրությունը պիտի փոխարինել գիսակից յեվ Շահագրգիռ արտագրությամբ, վոր ստացվում է՝

ա) Յերբ արտագրությունն արվում է ըստ հարցերի: Ջրուլցից, հողվածը կարդալ-վերլուծելուց հետո, դասատուն տալիս է հարցեր, վորոնք վերաբերում են հողվածի բնորոշ, ելական և հետաքրքրական կետերին, և վորոնց պատասխանն ուսանողը գտնում հանում է հողվածից և արտագրում:

բ) Յերբ ուսուցիչը, դժվար բառերը բացատրելուց և գրատախտակի վրա գրելուց հետո, ա-

ռաջարկում ե խոսքեր կազմել և գրել, վորոնց մեջ այդ բառերը գործածվեն:

դ) Յերբ անպիսի հարցեր են տրվում, վորոնց պատասխանը լինում ե մի դժվար գրվող բառ, վոր ուսանողը գրեից կամ գրատախտակից պիտի արտագրի իր լրիվ պատասխանի մեջ:

դ) Յերբ ուսուցիչը բացատրում ե նման արտասանութիւն, բայց տարբեր իմաստ ունեցող ուղղագրութիւնը (գիրկ, գիրք, կիրք և այլն) և համապատասխան խոսքեր կազմել ու արտագրել տալիս:

ի) Յերբ ուսուցիչը զանազան ածանցներով (յուն-ուն, ած-աց ացած, ութիւն-ուլթ, յան և այլն) բառեր (հնչիւն-հնչուն, գրած-կարդաց-կարդացած, նորութիւն-ձանձրուլթ և այլն) կազմել և ամբողջական խոսքերի մեջ արտագրել ե տալիս:

զ) Յերբ դասատուն դժվար գրվող բառերը գրեում ընդգծել և ամբողջական խոսքերով արտագրել ե տալիս:

ե) Յերբ խոսքի բաց թողնված բառերն ուսանողի կողմից լրացվում են:

Ց. Ուղիղ գրելուն վարժեցնում ե նաև դիսոդակսն քելադրութիւնը: Ուսուցիչը գրում ե գրատախտակի վրա մի խոսք, վերլուծում են այն, ուղղորութիւն դարձնում դժվար բառերի ուղղագրութիւն: Այնուհետև գրվածը ջնջում են

և նույնը գրում են հիշողությամբ: Նույնը կարելի չէ անել վոչ թե գրատախտակից, այլ գրքից: Դիտողական թելադրությունն իսկապես հիշողությամբ արձագրությունն է:

9. Ուղղագրությանը նպաստում է մասամբ նաև բառերի վերլուծությունն ըստ կազմության: Այդ վերլուծության ժամանակ հատուկ ուշադրություն պիտի դարձնել դժվար գրվող ածանցների և վերջավորությունների վրա:

10. Թեև ասացինք, վոր տառասխալներն ուղղելը (սխալ պարունակող բառն ընդգծելով կամ առանց ընդգծելու բառի վերև, լուսանցքում կամ դրավորի տակը գրելով, սխալ տառը քերելով և տեղը ճիշտը գրելով և այլն) միտք չունի, համենայն դեպս այնքան արդյունք չի տա, վորքան եներգիա չե վատնվում, — սակայն այդ չի նշանակում, թե ուսուցիչը պիտի կատարված սխալները չուսումնասիրի: Ընդհակառակն: Ուսուցիչը պիտի ցուցակագրի բոլոր կարևոր սխալները իր հատուկ ծոցատետրում, տեսնի, թե դրանցից վոր սխալներն ավելի անհրաժեշտ և նպատակահարմար ե արմատախիլ անել, ապա ամբողջ տարվա ընթացքում, բոլոր դասերին և ամեն պատեհ առիթի աշխատի կանխման միջոցով (գիտակից և շահագրգիռ արտագրությամբ և դիտո-

դական թելադրությամբ) և սխտեմատիկ կերպով վերացնել այդ սխալները:

2. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Քերականությունից հասակավորների հանրակրթարաններում պետք է շատ քիչ բան անցնել. անցածն էլ պիտի նպաստի յերեք բանի՝ կարդալ-հասկանալուն, կետադրությանը և ուղղագրությանը: Իսկ դրանց նպաստում են՝ բառերի կապակցությունը ասույթների մեջ, ասույթների կապակցությունը խոսքերի մեջ և բառերի կազմությունը:

2. Քերականությունն անցնելիս պիտի սկսել ամբողջական խոսքից («ասացվածներից»), վորովհետև իմաստը միայն ամբողջական խոսքի մեջ է գտնվում, մինչդեռ բառերը և ասույթները խոսքից դուրս իմաստ չունեն: (Այդ մասին կարդա «Ժող. Լուսավորություն» № 3, եջ 20—27 և № 4, եջ 17—21, Հ. Հարությունյանի «Հայերենի քերականությունը մեր դպրոցներում» և «Հայերենի քերականության սխտեմի մասին» հոդվածները):

Մկզբում պետք է իբրև որինակ վերցնել 2—3 բառից բաղկացած պարզ խոսքերից բաղկացած մի փոքրիկ հատված, կամդալ և ուշա-

դրութիւնն դարձնել տալ ձայնի լելեկի վրա։
Ուսանողն այդ դեպքում հեշտությամբ կնկատի,
վոր ամեն մի խոսք, վոր ունի Սի ամբողջական
միտք, կամ տալիս ե վի փոքրիկ պատկեր, մի-
աժամանակ և մի ձայնական (արտասանական)
ամբողջութիւնն ե կազմում. այսինքն՝ նա կնկա-
տի, վոր կարդալիս ձայնը բարձրանում, հետո
իջնում ե, և մենք խոսքը վերջանալիս դադար
ենք առնում։ Ուրեմն խոսքը և՛ իմաստային, և՛
տեսողական (յեթե մենք կարդացածի բովան-
դակութիւնը վոնց վոր կինուլենտի վրա պատ-
կերացնելիս լինելինք՝ իբրև դեպքերի հաջորդա-
կանութիւն կամ տեսարանների կցորդում), և՛
ձայնական մի ամբողջականութիւնն ե ներկա-
յացնում։

Խոսքի այդ հատկութիւնները դիտելիս՝ պետք
ե նկատել տալ, վոր ամեն մի ամբողջական խոս-
քից հետո (յերբ իմաստային միավորը վերջանում
ե, յերբ տրված ե լինում մի տեսողական պատ-
կեր, յերբ ձայնն իջնում ե և դադար ենք առ-
նում) դրվում ե վերջակետ։ Ուրեմն վերջակետը
պիտի անցնել խոսքի հետ միասին։

Վերցված խոսքերը բացի պարզ լինելուց,
պետք ե թե մտքով, թե արտահայտած պատկե-
րի կողմից և թե արտասանության տեսակետից
իրարից վորոշակի կերպով տարադժվեն, վոր-

պեսզի ուսանողը հեշտությամբ դիտի թե՛ անշրբ-
պետը և թե՛ կապը և կարողանա գտնել վերջա-
կետի տեղը:

Պարզ (2—3 բառից բաղկացած) խոսքերից
հետո պետք է վերցնել հետզհետե ավելի բարդ
(4,5,6,7... բառերից բացկացած), բայց դեռևս
միայն սի ասուլթից («նախադասությունից»)
բաղկացած խոսքեր և վերջակետի գործածու-
թյան ու խոսքն իմաստալից արտասանելու վար-
ժույթն ամրապնդել:

3. Յերբ պարզ խոսքը բավականաչափ յու-
րացրել են, պետք է վերցնել յերկու ասուլթից
բաղկացած խոսքեր և (դարձյալ իմաստի, տե-
սարանի, արտասանության տեսակետից) դիտել:
Այստեղ ուսանողը, դասատուի՝ գլխի քցող հար-
ցերի ոգնությամբ, կնկատի, Վոր խոսքը բաղ-
կացած է յերկու մասից, Վոր յերկու պնդումից
մի ամբողջական միտք է ստացվում, յերկու
պատկերից՝ մի ամբողջական տեսարան, յերկու
ընդհատված ձայնագծերից՝ սի ամբողջական ար-
տասանություն:

Այստեղ ուսանողին պիտի գաղափար տալ ա-
սուլթի և դրա հետ կապված՝ ստորակետի մա-
սին, Վորով բաժանվում են նույն խոսքի մասը
կապմող ասուլթներն իրարից:

Ուրեմն սկզբում ստորակետի մասին պիտի
գաղափար տալ ասուլթի հետ միասին:

Անուհետև լերկու ասուլիից բաղկացած խոսքերին պիտի հաջորդեն 3, 4 և ավելի ասուլիներից բաղկացած խոսքերի վարժություններ:

4. Ամբողջական խոսքերն ասուլիների վերլուծելիս՝ պիտի նշել, թե ինչ հարաբերության մեջ են ասուլիները (համադաս, թե՞ ստորադաս), վորն ե խոսքի առանցքը կազմող (գլխավոր) ասուլիը, վորն ե լերկրորդականը կամ լրացականը: Այս վարժությունը կնպաստի ամբողջական խոսքի հիմնական իմաստն ըմբռնելուն:

5. Յերբ ամբողջական խոսքն ու նրա մասը կազմող ասուլիները բավականաչափ յուրացված են, պետք ե անցնել ասուլիները բառերի վերլուծելուն, վորի ժամանակ պիտի բացատրել, թե ասուլիի գլխավոր առանցքը կազմում ե պնդող կամ ժխտող բառը (բայ), վորը անել կամ լինել ե ցույց տալիս և առանց վորի ասուլի կամ խոսք չկա:

6. Բայը յուրացնելուց հետո անհրաժեշտ ե գաղափար տալ նաև—բառերի՝ վորպես ասուլիի անդամների՝ կարևորության կարգով—յեճակալի մասին, վոր լերկրորդ կարևոր բառն ե ասուլիի մեջ: Այդ բանը պետք ե ստորակետի գործածության համար (յերբ ասուլիները արքեր չենթականեր ունեն և «և» կամ «ու»-ով են կապված, ապա «և»-ից կամ «ու»-ից առաջ դրվում ե ստո-

րակետ)։ Բացի այդ՝ դա հնարավորութունն կտա
գաղափար տալ անունների մասին, վոր լինում
են հասուկ յեվ հասարակ. իսկ սա պետք է ուղ-
ղագրության համար (հատուկ անունները մեծա-
տառ են գրվում)։

7. Յերբ ասուլթները վեր ենք լուծում բա-
ռերի, պետք է որինակներ բերել խոսքի բազմա-
կի անդամի՝ ըի (կրկնվող, թվարկվող բառերի),
վորոնք բաժանվում են ստորակետով։ Յեթե դրան
ավելացվեն նաև միջանկյալ ասուլթների կամ
բառերի, ինչպես նաև կոչական բառերի ստորա-
կետով բաժանվելու դեպքերը, ապա ուսանողնե-
րը լերկրորդ կարևոր կետի՝ ստորակետի (առա-
ջին կարևոր կետը վերջակետն է) գործածության
գլխավոր դեպքերը սովորած կլինեն։

8. Ասուլթները բառերի վերլուծելիս պետք
ենշել, թե վոր բառը վորին է վերաբերում (կազ-
մել զուգակից բառեր), հետևյալ ձևով. վերցնենք
«անգրագետ մարդը քաղաքականութունից դուրս
է» լոգունգը և զուգակից բառեր կազմենք։ Այս
խոսք ասուլթի կենտրոնն է (վոր ուրիշ բառի
լրացումը չէ)՝

է

անգրագետ — մարդը

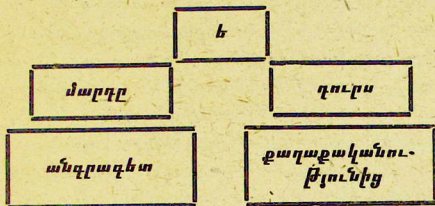
մարդը — է

քաղաքականութունից — դուրս

դուրս — է։

Այս գուգակցումը մեծապես նպաստում է խոսքը ճշգրիտ ըմբռնելուն:

Շատ ոգտակար է բառերի այսպիսի գուգորդումից (բանավոր) հետո կազմել խոսքի սքեմ, վորի վրա ուսանողը շոշափելի կերպով կսեսնի խոսքի կառուցվածքը, բայի դերը և այլն (այդ մասին տես՝ «Ժող. Լուս.» 1927 № 3, եջ 20, Հ. Հարությունյանի հոդվածը՝ «Հայերենի քերականությունը մեր դպրոցներում»): Որինակ (նույն խոսքի սքեմը).—

9. Բառերը վանկերի և վանկերն հնչյունների վերլուծելիս պիտի գաղափար տալ հնչյունի (ձայնավոր, բաղաձայն, լերկձայն) և գրի (մեծատառ, փոքրատառ), պարզ, բարդ և ածանցավոր բառերի (հոլովական և խոնարհման վերջավորություններն ել համարելով ածանցներ) մասին, ինչ չափով վոր այդ կոգնի տողադարձությանն ու ուղղագրությանը: Հատուկ ուշք պիտի դարձ-

նել լերկձալների (յա, յո, յու, յի, յը, յե, ույ, ոյ, եյ, ալ) վրա, վորոնց ուղղագրութիւնը դժվար է, ինչպես և միջանի դժվար գրվող ածանցների վրա (թիւն, յուն, յակ, ած, աց, ացած և այլն):

Սրանից ավելի քերականութիւն պետք չեանցնել հանրակրթարաններում:

III. ԻՆՔՆԱԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

Հանրակրթարանի ուսուցչի նպատակն այն պետք է լինի, վոր ուսանողի դասարանական և տնային (արտադպրոցական) լեզվական աշխատանքները դեկավարելով՝ նրան այն աստիճանի հասցնի, վոր նա կարողանա առանց ուսուցչի ևս նույն աշխատանքները կատարել:

Վորպեսզի ուսանողն ինքնազարգացման միջոցով կարողանա իր լեզվական ունակութիւնները զարգացնել, անհրաժեշտ է տալ նրան հետևյալ ցուցմունքները, վոր վերաբերում են գրել և կարդալ վարժվելուն:

Ա. ԻՆԶՊԵՍ ՍՈՎՈՐԵԼ ԿԱՐԴԱԼ

1. Կարդալը նույնպիսի մի վարժութիւն է, ինչպես քալելը, խոսելը, նվագելը, լողալը և այլն:

2. Կարդալու վարժութիւնը ձեռք բերելու

համար պետք է լուր կարդալ. ինչպես քայլել
սովորելու համար՝ պետք է շատ քայլել, նվազել
սովորելու համար՝ շատ նվազել և ավել:

Ի՞նչ է նշանակում շատ կարդալ:

Շատ կարդալ նշանակում է՝

ա) Ամեն ուր կարդալ: Կարդալը պիտի դառնա
մեր ամենօրյա զբաղմունքներից մեկը: Յեթե
մենք կարդում ենք չերկար ընդհատումներով,
յեթե մենք որերով, շաբաթներով վոչինչ չենք
կարդում, մենք հետզհետե կորցնում ենք կար-
դալու վարժությունը և մեր թափած չարչա-
րանքը ջուրն է ընկնում: Որակա՞ն գոնե մի փոք-
րիկ հատված պետք է կարդալ:

բ) Պեսք է կարդալ վոչ լուր էլ, վոչ էլ հոգ-
նելու չափ լուր: Դի՛չ կարդալու դեպքում մեր
վարժությունը չի ավելանում, այլ հաճախ պա-
կասում է: Յեթե ամառը, դաշտային աշխատանք-
ների պատճառով, ժամանակ չունիս, կարդա
այնքան, վոր ձեռք բերածդ վարժությունը յեթե
չավելանա, գոնե չպակասի: Իսկ ձմեռը, յերբ
ժամանակ շատ ունես, անընդհատ մի կարդա
այնքան, վոր հոգնես: Հենց վոր նկատեցիր, թե
սկսում ես հոգնել, իսկույն աշխատանքդ փո-
խիր, կամ հանգստացիր: Հետո նորից սկսիր կար-
դալ. այնպես վոր նույն օրվա ընթացքում կար-
դալուդ գործողությունը հաճախակի կրկնվի:

3. Պէտք է կարդալ վոյ շաս դժվար, վոյ էլ շաս հեժս բաներ: Շատ դժվար գրվածքները շուտ են հոգնեցնում, արդյունք չեն տալիս և ընթերցանության սերը մեռցնում են: Շատ հեշտ, իմացած բաներն էլ շուտ ձանձրալի չեն դարձնում ընթերցանությունը և դարձյալ արդյունք չեն տալիս: Ուստի՝

ա) Ընթերցանությանդ նյութերը դասավորիր այնպես, վոր հետաքրքիր հեժսից գնաս դեպի հասկանալի դժվարը: Յեթե ինքդ այդ դասավորությունը չես կարող անել, դիմիր տեղիդ ուսուցչի, գրադարանապետի, խրճիթվարի կամ առհասարակ մի իմացող մարդու խորհրդին: Դու պէտք է գգաս, վոր յուրաքանչյուր հացորդ կարդալիք նյութը մի նոր բան է ավելացնում իմացածիդ վրա:

բ) Յեթե մի վորևէ հոգվածի (կամ գրքի) բովանդակությունը լավ յուրացրել ես, կարիք չկա այն նորից կարդալու, կարդա մի նոր բան: Ինչ էլ վոր կարդաս, ելի կարդալու վարժվում ես:

4. Կարդա դանդաղ, ուշադիր և հանգիստ, վորպեսզի թե բովանդակությունը լավ հասկանաս և թե դիտել կարենաս, թե ինչ բաներն են քեզ առանձնապէս դժվարություն պատճառում: Յերբ ինքդ թերություններդ ճանաչեցիր, հեշ-

տուլթյամբ կկուվեսդրանց դեմ: Մարդ կա՝ արագ
ե կարդոււմ, խոսոււմ և այլն, մարդ կա՝ դանդաղ:
Դիտիր, թե դու ինչ արագուլթյամբ կարդալու
ժամանակ կարդացածդ լավ հասկանոււմ ես, և
կարդա դժանից վոչ շատ արագ, վոչ ել շատ
դանդաղ:

5. Կարդա առհասարակ լսելի ձայնով, վորպես-
զի հեշտուլթյամբ ստուգես՝ ճիշտ ես կարդոււմ,
թե՞ սխալ. բայց և վարժվիր լուռ ընթերցանու-
լթյան, մանավանդ չերբ արդեն բավականաչափ
կարդալու վարժ ես:

6. Կարդա լավ առողջանուլթյամբ, այնպես, վոր
լսողն այն տպավորուլթյունն ստանա, թե դու
վոչ թե կարդոււմ, այլ խոսոււմ ես:

7. Կարդալիս ի նկատի ունեցիր, վոր շատ
բառեր այնպես չեն արտասանվոււմ, ինչպես
գրված են:

8. Ուշադրուլթյուն դարձրու կեսադրության:
Կետերը կոգնեն քեզ այնպես կարդալու, վոր
հենց իմանաս՝ խոսոււմ ես:

9. Կարդալիս մոտդ ունեցիր թուղթ ու գրիչ
կամ մատիտ, վորպեսզի՝

ա) Դիտողուլթյուններդ գրես:

բ) Հավանածդ կտորներն արտագրես, կամ
համառոտ նշանակես:

գ) Գրքի բովանդակուլթյունից քեզ համար կա-
րևոր կետերը գրես:

10. Գիրքը (կամ հոդվածը) վերջացնելուց հետո՝ դիտողություններիդ ու քաղվածքներիդ հիման վրա քեզ հաշիվ տուր, թե ինչ սովորեցիր այդտեղից։ Նոր ձեռք բերած գիտելիքներիդ գրիր հուշատետրումդ։

11. Յերբ գիրքը կամ հոդվածը վերջացնելուց հետո նկատում ես, թե վորոշ կետեր պարզ չես յուրացրել, — նորից կարդա այդ կետերին վերաբերող մասերը։ Մինչև վոր գրքի կամ հոդվածի հիմնական մտքերը լավ չհասկանաս, ուրիշ բանի չանցնես։ Յերբ ինքդ չես կարող այդ անել, դիմիր իմացողներին։

12. Կազմիր անծանոթ բառերի և արտահայտությունների բառարան և բացատրությունը հարցրու իմացողից ու գրիր։

13. Կարդալու, ինչպես և բոլոր աշխատանքներիդ մեջ թող լինի պլան (կարգ)։ պետք ե ունենաս աշխատանքներիդ՝

ա) Որական պլան. — պետք ե իմանաս՝ այսոր քանի ժամ, յերբ, քանի անգամ ինչ պիտի անես (կարդաս և այլն)։

բ) Շաբաթվա պլան. — այս շաբթում վոր աշխատանքներիդ ինչ մասը պետք ե վերջացնես։

գ) Ամսական և (ձմեռվա, ամառվա, գարնան, աշնան) սեզոնային պլան. — այսինչ առարկայից ինչքան պիտի սովորես, այսինչ հարցի մասին

ինչ հողավածներ և գրքեր պիտի կարդաս և այլն:

14. Յուրաքանչյուր աշխատանք ավարտելուց հետո քեզ հաշիվ տուր, թե ինչ ես սովորել, ինչպես ես սովորել, ինչն ե թերի մնացել, ինչու: Ունեցածդ փորձն ի նկատի ունենալով կազմիր հետագա աշխատանքներիդ պլանը:

Կարիքի դեպքում միշտ դիմիր ավելի փորձավածների ոգնության:

15. Ուշք դարձրու աշխատանքներիդ առողջապահության. —

ա) Կարդալիս լույսը ձախ կողմից պետք ե լինի:

բ) Նստիր հանգիստ, ուղիղ՝ առանց մեջքդ կռացնելու:

գ) Հոգ տար, վոր աշխատանքներիդ մաքուր ոդուժ, յեթե հարմար ե՝ բացողչա կատարվեն:

16. Ինչ պետք ե կարդաս, վոր հողագործական աշխատանքների ավելի արդյունք տան և դու գիտակից խորհրդալին քաղաքացի դառնաս:

Կարդա՝

ա) «Դեպի նոր կյանք»,

բ) «Խորհրդալին գյուղ»,

գ) «Մաթ. աշխատանքի գիրք», կազմեց Մ. Գասպարյան,

դ) «Սոցիալիստական արշավ», հնգորչա թերթ,

յե) «Մաճկալ»,

զ) «Ավանդարդ»,

ե) «Հայաստանի Աշխատավորուհի»,

ը) «Խորհրդային Հայաստան»-ից քեզ մատչելի հոդվածները (այդ մասին խորհուրդ հարցրու իմացողներից):

թ) Քաղաքական, կոոպերատիվ, փոկի, վարկային ընկերությունների մասին և այլն գրքույկներ, վոր կան ձեր խրճիթ-ընթերցարանում և քեզ հարմար են (այդ իմանալու համար դիմիր քեզնից ավելի գիտցողի խորհրդին):

17. Կատարածիդ մասին զեկուցում (հաշիվ տուր, պատմիր) տուր ընկերներիդ շրջանում, մտքերի փոխանակութուն ունեցիր ուրիշների հետ: Զեկուցումդ պատրաստիր նամակիս 7-րդ, 8-րդ և 9-րդ կետերն ի նկատի առնելով:

18. Կարդալուն շատ են պատում նաև գրելը, վորի մասին առանձին ավելի մանրամասն կխոսեմ:

Բ. ԻՆՉՊԵՍ ՍՈՎՈՐԵԼ ԳՐԵԼ

19. Ինչ ասված է կարդալու մասին 1, 2, 3, 4, 7, 12, 13, 14 կետերում, վերաբերում է նաև գրելուն, վոր կարիք չկա այստեղ մեկել կրկնելու: Այստեղ դրան կավելացնեմ հետևյալ ցուցմունքները. —

20. Նախ քան գրել սկսելը՝

ա) Պարզիր քեզ համար, թե վորն է այն հիմնական խնդիրը, վորի մասին գրելու լես և ըստ այնմ դիր վերնագիրը:

բ) Կազմիր պլան (ծրագիր) թե առաջ ինչի

մասին և ինչ ես ասելու, հետո ինչի: Ըստ այնմ կորոշվեն գրվածքիդ մասերը:

դ) Ասելիքներդ այնպես դասավորիր, վոր գրելիս ավոր խնդիրը լավ պարզաբանվի: Խուսափիր լերկարեցնելուց, կրկնություններից:

Այս աշխատանքներից հետո միայն սկսիր գրել:

Գրելուց հետո ուշադրությամբ կարդա գրածդ, տես՝ կարիք չկա՞ փոփոխելու:

21. Մի հոգված (կամ գիրք) կարդալիս դիտիր, թե՞ ա) վորն ե հեղինակի գլխավոր միտքը, բ) առաջ ինչի՞ մասին ե խոսում, հետո ինչի, և վերնագիր դիր գլուխներին, մասերին:

Այս աշխատանքը կոգնի քեզ, վոր դու չես, որինակ վերցնելով հեղինակին, լավ գրել սովորես:

22. Աշխատիր, վոր առանձին խոսքերդ լինեն կարճ, բայց լրիվ և պարզ արտահայտեն մտքերդ: Դրա համար պետք ե ուշք դարձնես նաև կետադրության:

23. Կարդալիս ուշք դարձրու, թե գրքի լեզվով ինչպես են այսինչ կամ այնինչ միտքն արտահայտում, և գրելիս գործադրիր:

24. Առանձին բառերն ուղիղ գրելու համար պետք ե՝ արտագրություն անես: Արտագրելուց առաջ պետք ե կարդաս լրիվ խոսքը (մինչև վերջակետը), լավ հասկանաս միտքը: Դիտիր, թե դժվար բառերն ինչպես են գրվում: Հետո, չերբ

վստահ ես, թե այլևս սխալ չես անի, սկսիր արտագրել ամբողջ խոսքերով: Տառ-տառ, վանկ-վանկ, բառ-բառ արտագրելը ֆնասակար ե, վորովհետև ոգուտ չունի և հոգնեցնում ե:

25. Կարիք չկա ամեն բան արտագրելու: Արտագրիր հավանածդ բաները՝ սրամիտ խոսքեր, լերգեր, լողունգներ, գեղեցիկ նկարագրություններ, կտորներ, գործնական գրությունների որինակներ, քեզ համար պետքական տեղեկություններ ու գիտելիքներ և այլն:

26. Համառոտ, գրավոր պատմիր կարդացածդ. բայց այնպես, վոր միշտ հնարավորություն ունենաս ստուգելու, թե այսինչ բառը գրքում լինչպես ե գրված: Գրից ցա՛ս մի հեռանա, վոր գիրքը քեզ ոգնի, մինչև վոր կարենաս հետզհետե առանց գրքի լել ուղիղ գրել:

27. Շատ կարդա և կարդալիս ուշք դարձրունակ բառերի (մանավանդ դժվար բառերի) ուղղագրության վրա: Այդ դժվար բառերից կազմիր ուղղագրական բառարան: Ամեն գրելիս ոգտվիր կազմածդ ուղղագրական բառարանից:

28. Առհասարակ գրելուց առաջ աշխատիր ճիշտն իմանալ, ապա գրել: Ոգնության կանչիր գիրքդ, կազմածդ բառարանը, ձեր ուսուցչին, կամ մի այլ իմացողի: Թող քո ձեռքը, աչքը ևականջը սկզբից ևեթ միայն ուղիղն իմանան:

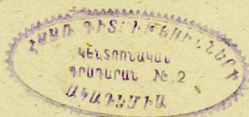
Յեթե սխալ ել ես արել, — վոչինչ, լետ մի նա-
լիր, վորովհետեւ այդ կառաջացնի քո մեջ վախ
և անվստահութիւն: Քո աչքը միշտ դեպի առաջ
թող ուղղված լինի:

29. Բայց ինչպէս իմանաս, թե վոր բառերը
կարող ես դու սխալ գրել, վորպեսզի առաջուց
ստուգես, ապա գրես: Այդ դու կարող ես դի-
տել կարդալիս. — վոչ բոլոր բառերն են այնպես
գրվում, ինչպես արտասանվում են: Այն բառերը,
վոր ուրիշ կերպ ենք արտասանում, ուրիշ կերպ
գրում (կարդալիս այդ դիտիր), պետք է գրե-
լուց առաջ ստուգես:

30. Ուշք դարձրու, վոր ձեռագիրդ հեշտ և ա-
րագ կարդացվի, լինի մաքուր և գեղեցիկ: Դրա-
նով դու այն ոգուտը տված կլինես, վոր ժամա-
նակ և աշխատանք կտնտեսվի, վորովհետեւ գրա-
ծրդ կարող են շատերը կարդալ: Գրում ես մի ան-
գամ, գրածդ պիտի կարդացվի (ուրիշների, նույն
իսկ քո կողմից) շատ անգամ: Յեթե գրելիս
չշտապես և մի քանի բոլակ ավելի գործադրես,
վոր գրածդ հեշտ կարդացվի և գեղեցիկ լինի,
ապա այդ մի քանի բոլակի կորուստով հետա-
գալում ժամեր կտնտեսես և ուրիշներն ել ու-
րախութեամբ կկարդան գրածդ:

Յ Ա Ն Կ

	Եջ
I. Պլանային-ծրագրական	3
II. Վարժույթների մեթոդիկան	16
ա. Աշխատանք գրքով	16
բ. Աշխատանք լրագրով	22
գ. Բանավոր և գրավոր խոսքի զարգացում	24
դ. Իմաստալից ընթերցանություն	31
յե. Ուղղագրություն	38
զ. Քերականություն	44
III. Ինքնազարգացում	50
ա. Ինչպես սովորել կարդալ	50
բ. Ինչպես սովորել գրել	56

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԼԽԱՎՈՐ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0038838

61295 857
A 3936
Գինն է 40 կոպ. 2 ժ. (մաս.)

**РОДНОЙ ЯЗЫК
В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ
ДЛЯ ВЗРОСЛЫХ**

**Госиздат ССР Армении
Эривань, 1930 г.**
